

Capitolul 1

Pe urmele secretului de familie: primii pași

Există secrete și secrete...

„Vorbirea e de argint, tăcerea e de aur.”

Proverb

Cuvântul secret vine din latinescul *secretum*: „loc îndepărtat, retragere, solitudine”. Funcția pozitivă a secretului este să constituie un spațiu închis care protejează intimitatea necesară fiecărei ființe umane. Acest spațiu e la fel de vital ca somnul. El este cel care ne permite să ne izolăm la adăpost de priviri și să ne îngăduim să fim noi înșine într-o stare de liniște deplină. Fiecare dintre noi îl investește în mod diferit: indispensabil pentru unii, secretul reprezintă pentru alții un mecanism privilegiat în anumite circumstanțe. Alții recurg la el când nu mai pot proceda în alt fel. Dar, incontestabil, secretul există pentru fiecare încă de la naștere, fiindcă ceea ce se întâmplă în interiorul nostru este ab-

solut invizibil pentru lumea exterioară. Chiar dacă ne aflăm într-o permanentă interconectare cu mediul nostru, avem, de asemenea, capacitatea de a regla aceste schimburi după cum dorim. Astfel, începând din copilărie, construim și modificăm neîncetat ceea ce ne servește drept frontieră. Această legătură între lumea noastră interioară și realitatea înconjurătoare este un du-te-vino permanent, supus unui număr incalculabil de factori care țin de alegerile noastre deliberate și, în același timp, de diverse procese total inconștiente.

Faptul de a păstra ceva pentru sine este o practică obișnuită și indispensabilă. Există numeroase situații în care evităm să ne exprimăm adevăratele sentimente și în care avem nevoie să creăm această distanță prețioasă, să ne refugiem în acest sanctuar care ne aparține numai nouă. Pentru că, așa cum e important să știm să luăm cuvântul, la fel de important este și să tăcem cu înțelepciune. Nu e util să comunicăm în exces, să „spunem totul”, să explicăm fiecare dintre acțiunile noastre, să ne confruntăm în permanență punctele de vedere și experiențele cu ale celorlalți, nici măcar atunci când aceștia fac parte din familia noastră. Modul de a ne exprima, de a iubi și majoritatea comportamentelor pe care le afișăm sunt pur individuale și nu se pot încadra în scheme normative. Faptul de a vorbi nu este neapărat sinonim cu o bună sănătate psihică, iar comunicarea nu se bazează doar pe numărul frazelor schimbate.

Zone de umbră

Secretul de familie este diferit. El e clădit pe o absență a vorbirii, cu consecințe negative, chiar periculoase, care induc persoanelor expuse efecte perverse nebănuite, violente și uneori mortale. Potrivit lui Serge Tisseron, specialist în domeniu, pen-

*tru a putea vorbi despre un secret, trebuie ca tot ceea ce nu este spus să funcționeze ca ceva care trebuie tăinuit*¹.

Orice persoană legată de un secret este adeseori ea însăși marioneta lui, indiferent dacă se află sau nu la originea disimulării sau este complice la aceasta. Într-adevăr, doar foarte rar disimularea este rezultatul unei alegeri efectuate în mod conștient de un individ pe deplin responsabil de acțiunile sale. Cel mai adesea, secretul operează în cea mai totală confuzie, urgență, panică sau imaturitate.

Ce rol joacă aceste zone de umbră în istoriile noastre? Desigur, ele sunt prezente în toate familiile. Vom vedea că există multe feluri de secrete, în domenii foarte diverse și că ele au consecințe greu de prevăzut. Totuși, secretele exercită întotdeauna o anumită influență asupra membrilor familiei și modifică în mod profund relațiile, comunicarea și comportamentele tuturor. Atmosfera se schimbă și devine mai apăsătoare, uneori opacă. Nu mai putem vorbi, nici iubi, nici alege liber pentru că suntem supuși constrângerii, invizibile, dar puternice, de a nu spune, chiar dacă știm sau bănuim.

Călătorie în inconștientul familial

Impactul secretelor nu este însă întotdeauna tragic și nici în mod obligatoriu devastator. Înainte de a-l putea evalua, trebuie să cunoaștem mecanismele profunde care acționează în inconștientul familial. Astfel, vom fi capabili să luăm poziție și să înțelegem cum ne-au afectat aceste lucruri rămase nespuse și care sunt consecințele lor, analizând totul dintr-o perspectivă lucidă, impregnată cu discernământ. Rolul nostru nu este de a ispăși

¹ Tisseron Serge, *Tintin et les secrets de famille*, Aubier, 1993.

sau de a condamna păcatele strămoșilor noștri, ci, în primul rând, de a transforma ceea ce am moștenit, cu inteligență și fără a încerca să facem dreptate sau să găsim vinovați.

Prin modul ei de a acționa, analiza transgenerațională încearcă să citească printre rândurile arborilor noștri genealogici, emițând ipoteze care pot deveni brusc certitudini. A trece de cealaltă parte a oglinzii, a ne imagina ce anume se ascunde în spatele multitudinii de măști seamănă cu o anchetă polițienească și reprezintă un veritabil proces inițiativ: toate acestea nu ne pot lăsa indiferenți. Călătoria nu este niciodată anodină.

Povești despre secret

Pentru a înțelege mai bine modul de funcționare a secretului de familie și implicațiile lui, iată poveștile unor persoane care i-au resimțit influența și care au fost profund afectate de el. De la depersonalizare la dedublare, de la simptomul corporal la repetarea unor relații imposibile, de la sentimentul de eșec la sinucidere, vom vedea cum se constituie elementele secretului și ce anume provoacă ele. Vom examina dinamica psihice care îi sunt caracteristice, la fel și contextele familiale propice dezvoltării lui. În sfârșit, vom evoca modul în care pot fi soluționate aceste suferințe psihice sau fizice și cum ne putem „vindeca” de ele. Pentru că, dacă suferim uneori din cauza istoriei noastre, asta nu înseamnă că ne este scris să suferim veșnic...

Fiecare dintre poveștile care urmează pune în scenă o problemă aparte, legată, rând pe rând, de sfera intimă, de relația amoroasă, de poziția socială, de istorie și de dramele ei: vom avea astfel un eșantion din ceea ce se poate petrece în lumea tenebroasă a secretelor de familie. Vom urmări, de-a lungul capitolelor, repercusiunile acestor secrete în viețile acelor care, la

un moment dat, s-au confruntat cu acest gen de moștenire controversată, infernală sau inacceptabilă.

De la postura de „victimă” la aceea de „instigator”, fără a o uita pe aceea de „complice”, vom analiza toate situațiile, pentru a repera modalitățile relaționale ale secretului și rolurile pe care le implică el. Există persoane cărora li se ascund lucruri și care suferă din această cauză, chiar dacă suferința lor poate fi uneori total inconștientă. Există altele care disimulează, din diverse motive pe care le vom trece în revistă, unele dintre acestea neînțelese nici de cei care procedează astfel. Și există persoane care știu fără să știe. Vom vedea conturându-se, de fiecare dată, o micro-organizare relațională, în care se dezvoltă rețele complexe prin excluderi, intrigi, rivalități, reglări de conturi și raporturi de dominare.

De la banala poveste a adulterului la situații extreme, în care ne atingem propriile limite, secretul se situează în contexte foarte diverse. Dar el dezvăluie întotdeauna profunda fragilitate a ființei umane în fața dificultății de a trăi și de a-și asuma ceea ce este și ceea ce va deveni ea, în văzul și cu știrea tuturor, în deplină lumină.

„Înviat din morți”

Este o poveste de dragoste asemenea multor altele: un bărbat și o femeie care, la prima vedere, se simt atrași în mod irezistibil unul de celălalt. Isabelle este tulburată de zâmbetul fermecător și de ochii veseli ai lui Joseph; Joseph o iubește pe Isabelle pentru că ea nu seamănă cu nimeni altcineva și pentru că fața și corpul ei îi sunt familiare, ca și cum ei doi s-ar cunoaște dintotdeauna. Amândoi sunt liberi. Au toată viața înaintea lor. Nimic nu-i va putea despărți. Se căsătoresc, foarte rapid, cu toate că

famiiliile lor se opun pentru că nu aparțin aceluiași mediu social. Dar ei nu-i iau în seamă pe cei care nu-i susțin; se vor lipsi de aceștia, căci vor să trăiască o dragoste fără piedici, încântați de complicitatea veselă care-i unește. Joseph n-a văzut niciodată în ochii unei femei atâta dorință. Și, când el pleacă la război, în 1939, își promit că totul se va termina foarte curând și că vor fi din nou împreună, pentru totdeauna, fiindcă n-are cum să fie altfel atunci când două persoane sunt într-atât de legate de o iubire indestructibilă.

La 17 iulie 1940, visul se spulberă în mii de bucățele. Isabelle află că avionul soțului ei s-a prăbușit în flăcări și că trupul lui nu a fost găsit. Înnebunită de durere, ea se cufundă încetul cu încetul într-o lume populată cu amintiri. Nu mai mănâncă, nu mai vorbește cu nimeni. I se adresează doar iubitelui ei fantomă. Oamenii o consideră nebună și poate că, într-adevăr, Isabelle chiar e pe cale să devină astfel. Își petrece cea mai mare parte din timp într-un trecut în care există numai ea și el, uniți pentru totdeauna într-o fuziune eternă.

Câțiva ani mai târziu, Isabelle începe să-și revină. Recăsătorită „cu forța” de părinții ei cu Georges, un bărbat din lumea bună, notar și fiu de notar, pe cât de bogat pe atât de plictisitor, ea își reface viața. Neîncrezătoare la început, Isabelle se instalează treptat în acel lux înghețat. Prinde gust pentru mediul acela în care nu se întâmplă nimic și în care este tratată ca o prințesă. Aduce pe lume un fiu, apoi un altul. Și totuși, într-o zi, ea dispare.

Soțul ei depune toate eforturile pentru a o găsi. Se gândește că ea a plecat dintr-un capriciu de moment, pentru că uniunea lor era lipsită de fantezie, de romantism, de pasiune. El știe că Isabelle nu-l iubește, că ea a fost întotdeauna ciudată, că a avut nevoie de mult timp până să accepte moartea primului ei soț...

Dar ea trebuie să revină, măcar pentru copii, pentru ca totul să reentre în normal *în ochii familiei*.

Cu bani, totul e posibil: Georges dă de urma Isabellei și ajunge la ea. Descoperă că soția lui s-a instalat în casa altui bărbat, într-un alt oraș. Îl urmărește, îi spionează. Rivalul lui e un individ cu chipul obosit și trist. Ea îl însoțește peste tot și el nu o părăsește nicio secundă. Georges nu-și poate crede ochilor: cine e acest bărbat, cum a putut s-o seducă, să o ducă departe de casa ei, de copiii ei, să o smulgă din viața aceea confortabilă și liniștită? El află că Isabelle îl întreține și îl îngrijește pe acel individ ca pe lumina ochilor. Într-o zi, se duce la ea și o imploră să se întoarcă. Isabelle cedează în cele din urmă, pentru că se simte vinovată, pentru că e la capătul puterilor.

Totuși, bărbatul cu care trăiește nu este nimeni altul decât primul ei soț, Joseph, care a supraviețuit ca prin minune exploziei avionului său; dar, grav rănit, el a rămas luni de zile amnezic și incapabil să se exprime. Revenit la viață, Joseph a avut nevoie de aproape zece ani până să dea de urma iubitei lui.

Violența istoriei sale a pus însă stăpânire pe el. Joseph nu mai suportă viața și se distruge încetul cu încetul. O învinuiește pe această femeie care, în ciuda iubirii lor, și-a refăcut viața și l-a „uitat”. Ambiguitatea sentimentelor pe care le resimte față de ea îl macină în fiecare zi tot mai mult. Viața lor a devenit un infern. Drept urmare, Isabelle se întoarce la cel de-al doilea soț al ei, scăpând astfel la timp de o prăbușire totală. Șase luni mai târziu, ea va aduce pe lume o fetiță, Joëlle, pe care Georges o va recunoaște, dar o va detesta profund până la ultima lui suflare.

Să revii la viața normală și să te comporți de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic: mama lui Joëlle și-a abandonat, așadar, primul soț și l-a urmat pe cel de-al doilea ca și cum ar fi mers la eșafod. Totul e pregătit pentru actul final al unei piese a cărei intrigă a fost

urzită cu mult timp înainte în ramura maternă a arborelui ei genealogic.. Pentru că, în această filiație, femeile își aleg întotdeauna un bărbat sortit să dispară. Acest scenariu ciudat amintește de străbunicul lui Joëlle, mort în circumstanțe necunoscute, lăsându-și soția singură după trei luni de căsătorie, *după ce a aflat că îi era necredincioasă și că unica lor fiică nu era a lui*. Episodul în sine va fi ținut ascuns timp de trei generații.

De atunci, femeile din această filiație se vor transforma de timpuriu în văduve inconsolabile, care își vor plânge pe vecie soții decedați. Tatăl trădat, adulat și de neînlocuit, își va arunca astfel umbra asupra descendenților, pentru care iubirea va fi scurtă și întotdeauna condamnată la un sfârșit tragic. Acesta este motivul pentru care mama lui Joëlle, conform mitului familial, se întoarce la un bărbat pe care nu-l iubește, pentru a nu risca niciodată să fie fericită în cuplu, și continuă să se pedepsească (la fel ca mama ei) pentru o greșeală pe care nu a comis-o. De altfel, ea merge într-atât de departe cu această identificare încât rămâne însărcinată fără să știe cine este tatăl fiicei ei.

Unul dintre cele mai obișnuite secrete, dacă putem spune așa, este acela legat de filiație. Este vorba despre o chestionare în privința rădăcinilor, a originii, a identității, a locului ocupat în arborele genealogic... Cum să existăm aici și acum dacă nu știm de unde venim? Și cum să avem curajul de a ne manifesta atunci când suntem un copil ilegitim sau când tatăl nostru ne-a urât pentru că eram copilul altuia? Nu putem face toate acestea decât asumându-ne responsabilitatea de a trăi, în ciuda tuturor, și detașându-ne de povara greșelii și a sentimentului de rușine vehiculat de-a lungul vremurilor, așa cum va descoperi Joëlle că s-a întâmplat în cazul ei. Dar pentru asta trebuie să știm de unde provin ele...

Un sfârșit tragic

În 1979, Christian are doi ani și este un băiețel fericit. Părinții lui sunt niște burghezi înstăriți, instalați încă de la căsătoria lor într-un confort aproape definitiv. Nimic nu-i poate atinge. Petrec zile liniștite și prospere, în cadrul unei familii unite, fără a bănuși că această fericire calmă și idilică se va năruși curând ca un castel din cărți de joc. Niciun semn nu prevestește acest lucru. Și totuși... O privire mai atentă ar fi putut detecta, în spatele acestei tihne poleite, anumite falii, anumite fisuri, imperceptibile și totuși din ce în ce mai mari, menite să explodeze în văzul tuturor.

Afacerea lui Philippe, tatăl, este înfloritoare. Șef deplin, el își ține întreaga lume din scurt. Nimeni nu-și imaginează că, în spatele acestei măști a succesului, se ascunde un băiețel speriat, care se simte prins în capcană. Dar despre ce capcană este vorba? De ce acest bărbat, aflat la apogeul carierei sale, este atât de îngrijorat? Nici el însuși nu știe motivul, iar aceasta nu face decât să-i sporească angoasa și teama că va înnebuni. Philippe nu vorbește cu nimeni despre temerile sale, convins că nici soția, nici prietenii și colaboratorii lui n-ar putea înțelege și n-ar găsi cuvintele potrivite pentru a-l liniști. De altfel, ce-ar putea să le spună, odată ce nu există niciun element exterior pe care să se bazeze? El are doar senzația lăuntrică a unui dezastru îngrozitor și iminent.

Această impresie stranie și indefinibilă îl va însoți până la vârsta de patruzeci de ani. În anul respectiv, aniversarea lui trebuie sărbătorită cu mare fast; toată lumea bună din oraș, personalitățile de vază, persoane cu care e bine să fii văzut vor fi prezente... Flori, șampanie, recepția va fi grandioasă. Fără îndoială, Philippe are nevoie de așa ceva pentru a-și alunga tristețea inefabilă, golul interior care amenință să-l înghită în fiecare zi mai mult.

3 august 1979: petrecerea nu are loc. Philippe nu s-a trezit în ziua aceea. Christian l-a descoperit mort în camera lui: s-a sinucis prin împușcare. Înărmurit de oroare și incapabil să-și explice acest gest, fiul va avea nevoie de ani de zile pentru a face față evenimentului. Va trece prin furie și disperare, punându-și el însuși viața în pericol în câteva rânduri. Abia după ce se va întoarce în timp de-a lungul arborelui său genealogic va înțelege adevărata origine a acestei istorii de autodistrugere și va vedea profîlându-se în spatele tragediei morții tatălui adorat destinul funest al unui alt sinucigaș: „micul Richard”, găsit spânzurat pentru că nu-și putea onora datoriile la jocurile de noroc...

Sinuciderea îi cufundă pe cei rămași într-un doliu foarte dificil. Chiar dacă este uneori rezultatul unei veritabile alegeri, efectuate în numele liberului arbitru, ea are legătură, foarte adesea, cu alte morți violente, niciodată divulgate, petrecute cu una sau două generații în urmă, și care se rejoacă astfel sub forma unor repetări tragice și de neînțeles. Philippe, tatăl lui Christian, devine, fără voia lui, cel prin care secretul se repune în scenă, la ani de zile după evenimentul legat de originea sa, și acest lucru se întâmplă cu o precizie implacabilă.

Irène sau dezgustul față de corp

Să fii femeie, ce poate fi mai natural? Să te faci frumoasă, să profiți de formele tale, să te simți dorită... iată ce își spune Irène tot timpul, pentru a încerca să se convingă că faptul de a se fi născut femeie nu a fost pentru ea doar o nenorocire.

La treizeci și cinci de ani, iat-o ajunsă la o vârstă la care ar putea să se dezvolte sexual și să acceadă la propria dorință în deplină libertate. Acum este momentul pentru ea să-și explore-

ze această dimensiune a vieții sale, într-o relație fluidă și armonioasă, cu un bărbat care i se potrivește. Dar, momentan, contactul cu acest corp feminin care este al său o cufundă în angoasă și în obsesia imaginii sale. În primul rând, ea se simte urâtă și nu suportă să se expună. Să poarte o rochie sau o fustă este un calvar. Prin urmare, hainele ei sunt de o sobrietate aproape ecleziastică, nelăsând să se vadă niciun centimetru de piele „compromițător”. Cât despre sex, Irène are impresia că acest capitol s-a încheiat pentru ea... deși nimic nu a început vreodată cu adevărat.

Să ne întoarcem câțiva ani înapoi, la începutul secolului al XX-lea, într-o țară din Est. O mătușă a lui Irène, purtând prenumele de Irina, află că este însărcinată. Este drama vieții ei: bărbatul care i-a făcut acel copil e fratele mamei ei. Contrar a ceea ce am putea crede, incestul este frecvent în arborii genealogici, indiferent de clasa socială.

Irina nu-și dorește acel copil. Are douăzeci de ani și visează să facă o „căsătorie avantajoasă”. Dar societatea din țara ei este nemiloasă cu femeile; totul se axează pe reușita socială, pe aparențe, pe conformitate. Nici vorbă pentru Irina să-și păteze reputația și să lase ceva să-i bareze drumul. Ea știe că trebuie să meargă spre un destin excepțional, chit că va muri de durere, precum bunica ei, sau că va înnebuni, ca mama ei. Tânăra face un avort, în cele mai rele condiții, căruia nu-i va supraviețui: ea moare singură, într-o cabană situată în mijlocul câmpului. Familia va pretinde că, victimă a unei simple infecții, fata a refuzat să se lase examinată de medic. Și astfel, problema e încheiată și onoarea salvată pentru toată lumea.

Dar Irina nu știa nimic despre modul în care fusese concepută, toată lumea păstrând tăcerea la vremea respectivă în privința acestui subiect: rod al unui incest între mama ei și unchiul acesteia, intrată în viață într-o clandestinitate totală, ea nu putea de-

cât să se raporteze în mod tragic la rușinea propriei incarnări, din momentul în care risca să devină mamă la rândul său.

Nepoata ei se naște în Franța, în anii șaizeci. Ocrotită și iubită, ea este totuși marcată de ura față de corpul său de femeie. Irène nu știe că, undeva în arborele ei genealogic, o mătușă care purta aproape același prenume a pierit în condiții dramatice, fără niciun ajutor, cedând sub povara rușinii și a culpabilității întipărite în însuși miezul trupului ei.

Această poveste evocă, pe de-o parte, transmiterea „greșelii” privitoare la o naștere legată de incest și, pe de altă parte, teribilele suferințe îndurate de femeile care au recurs pe ascuns la abort. Aproape inimaginabilă, ea dezvăluie totuși o realitate existentă în numeroși arbori genealogici, și care a lăsat urme în rândul femeilor, din mamă în fiică. Această moștenire este poate una dintre cele mai greu de depășit astăzi, pentru că ea se imprimă cu înverșunare în ființa femeilor depozitare ale ei, în special în relația acestora cu propriul corp.

Sexualitatea și moartea se află în centrul acestei povești: vom vedea cât de dificil de numit sunt acestea în istoria noastră, și cum absența vorbirii se manifestă în alt fel și altundeva, într-un mod foarte violent.

O legătură secretă

Martine este o femeie foarte frumoasă, în vârstă de cincizeci de ani, de profesie arhitectă. Ea suferă de migrene de mai bine de treizeci de ani. Sătulă de investigațiile medicale infructuoase și de medicamentele din ce în ce mai puternice, dar ineficiente, Martine se decide să caute o soluție în altă parte și începe o analiză transgenerațională.